

# De sluipende sociologisering van het dagelijks bestaan? Het oneigenlijke gebruik van de term onderklasse

Het woord *onderklasse* komt in vele kranteartikelen en politieke beschouwingen voor. In korte tijd heeft dit woord zijn weg gevonden in het discours over de drift en koers van de maatschappij aan het eind van de twintigste eeuw. Opinieliders van nogal verschillende signatuur en achtergrond gebruiken het, enerzijds om voor de ongewenste opkomst van een onnodige onderklasse te waarschuwen (Amerikaanse toestanden die met een goed sociaal stelsel vermeden kunnen worden), anderzijds om drastische maatregelen tegen de nadelige gevolgen van een onvermijdelijke onderklasse te rechtvaardigen (werkplicht, spreiding, ministelsel, afbraak arbeidsrecht). Gezien de centrale plaats die maatschappelijke ongelijkheid binnen de sociologie inneemt, lijkt dit veelvuldige gebruik van het woord *onderklasse* een goed voorbeeld van een geslaagde sluipende sociologisering van het dagelijks bestaan. Het maatschappelijk aanzien van de sociologie bij aankomende studenten is dan niet hoog, onze begrippen (zoals klassen) hebben een vaste plaats veroverd in het maatschappelijk debat en zijn gedurende de jaren tachtig niet door economische of bedrijfskundige verdrongen.

In dit alledaagse gebruik wordt met *onderklasse* een nogal vage categorie binnen de moderne samenleving aangeduid, die aan de rand van of zelfs buiten die samenlevingen zou staan. Het zou hier om de zogenaamde 'inactieven' gaan, en dan worden gepensioneerden, huisvrouwen, scholieren, studenten en al dan niet verborgen werklozen bedoeld. Maar in het modale beleidsstuk kan men andere rijtjes tegenkomen: de langdurig werklozen, de laaggeschoolde jongeren, de alleenstaanden, de bijstandsmoeders, de allochtonen. Zeer verschillende categorieën leden van de samenleving worden blijkbaar onder dit begrip *onderklasse* samengebracht. Daarom is het goed na te gaan of de veralgemenisering van de term *onderklasse* het niet onbruikbaar heeft gemaakt.

Om van een klasse te kunnen spreken, moet aan twee eisen voldaan worden: de leden moeten hun leven langdurig in vergelijkbare markt-, arbeids- en levensomstandigheden doorbrengen en de gevolgen van dat verblijf moeten zich uitstrekken tot de volgende generatie.

De eerste eis leidt ertoe dat studenten en scholieren niet tot een onderklasse gerekend kunnen worden: zij zijn economisch nog inactief, maar dat is slechts tijdelijk. Maar ook het verblijf in die zogenaamde onderklasse van andere categorieën is niet extreem lang. Omdat meestal wordt gewerkt met statische gegevens in plaats van dynamische gegevens lijken de aantallen werklozen, bijstandsmoeders en alleenstaanden erg indrukwekkend, maar het aandeel dat echt langdurig werkloos is en altijd alleenstaand blijft, is niet erg groot. Men vindt weer werk of

wordt actief in de onbetaalde, maar daarom maatschappelijk nog niet nutteloze sector. Er wordt een nieuwe levenspartner gevonden of men bouwt een ander netwerk op. Gepensioneerden zijn dat maar een beperkt deel van hun leven en voldoen daarmee ook niet aan de eerste eis die men aan een onderklasse zou moeten stellen. Er is dus nauwelijks sprake van een 'harde kern' van een onderklasse. Ook de vergelijkbare omstandigheden waaronder leden van een klasse zouden moeten leven zijn niet aanwezig. Scholieren en gepensioneerden verkeren echt in verschillende omstandigheden, maar dat geldt ook voor de verschillende groepen arbeidsmigranten in Nederland. Turkse migranten zijn niet zomaar op een hoop te vegen met Marokkaanse, en het is Hollandse kortzichtigheid dat de Haagse gemeente de grote verschillen tussen de stromingen in het Hindoeïsme niet erkent bij schoolstichting. Ook de omstandigheden van een bijstandsmoeder zijn zo verschillend van die van een laaggeschoolde jongere dat de eerste eis onmogelijk vervuld kan worden.

Ook de tweede eis (de intergenerationele effecten) zijn moeilijk aan te wijzen. Kinderen van bijstandsmoeders hebben niet een veel grotere kans om zelf ook te scheiden en zo opnieuw bijstandsmoeder te worden, zelfs niet via de tussenstap van het onderwijs en de opvoeding. De meeste langdurig werklozen en voortijdig gepensioneerden zijn ouder dan vijftig jaar waardoor hun werkloosheid of inactiviteit weinig invloed kan hebben op de levenskansen van hun meestal reeds volwassen kinderen. Dus ook de tweede eis waaraan een klasse zou moeten voldoen gaat niet op: intergenerationele effecten zijn in een aantal gevallen nauwelijks aanwijsbaar.

De term *onderklasse* is door zijn veralgemenisering juist onbruikbaar geworden. Het is tot een container-begrip omgebouwd waarin allerlei oude en nieuwe verschijningsvormen van de onderkanten van onze samenlevingen bij elkaar geworpen worden. Daarom zal over enige tijd blijken dat deze 'gezonken' term *onderklasse* onbruikbaar is gemaakt. Dan zal men zich wellicht weer de sociologische achtergrond van dit begrip herinneren en de onbruikbaarheid ervan de sociologie voor de voeten werpen. Er komt dan een herhaling van wat gebeurde met de *maakbaarheid* van *de samenleving*, eerst in naïviteit ontleend aan de toen modieuze sociologie, om twee decennia later met verontwaardiging over diezelfde sociologie te worden verworpen.

Wellicht is dit de prijs voor de sluipende sociologisering van het dagelijkse bestaan: met sociologische begrippen en resultaten kan men invloed uitoefenen op het maatschappelijke debat, maar de vervorming van die begrippen en resultaten in dat debat maakt ze op langere duur onbruikbaar en omstreden. En dat wordt dan vervolgens een impopulaire sociologie aangerekend.

Jaap Dronkers